

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Андропова І.Ф.

Київський національний університет культури і мистецтв

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА: ВИЗНАЧЕННЯ АКТУАЛІТЕТІВ

Політична діяльність – одна із основних форм суспільної культури. Народившись в соціумі античних держав-міст (полісів), вона протягом століть набувала найрізноманітніших втілень, спричиняла конкретні моделі державного устрою: однією із найстійкіших у європейській політичній практиці є демократія як форма державного правління і спосіб життя громадян. Базуючись на культурі як на системі програм людської діяльності, що ґрунтується на сукупності знань, навичок, традицій, ідеалів, ціннісних орієнтацій, політика в її змістовно-функціональній визначеності набуває значення впливового чинника суспільної динаміки, постаючи істотним важелем трансформаційних процесів, метою яких є організація та регулювання суспільних відносин в економіці, соціальній та культурній сферах, в науці та освіті. Зазначимо, що саме такий підхід до політичного життя, його процесів та наслідків представлений в численній політологічній та суспільствознавчій літературі чи не найслабше.

Серед робіт, в яких сформульовано загальнометодологічні принципи аналізу політичної культури як специфічного об'єкту наукового пізнання, а також запропоновано підходи до поглибленого вивчення інфраструктури політичної культури, всіх її складових (політичної свідомості, політичних ідеалів і цінностей, сфери політичних відчуттів, принципів і норм, політичної поведінки, традицій і новаторських політичних утворень), особливе місце посідають праці соціальних філософів, політологів та культурологів. Західні безсумнівні авторитети – Вебер М., Парсонс Т., Сорокін П., Дюверже М. – заклали міцне теоретико-методологічне підґрунтя дослідження політичної культури, обґрунтували основні підходи до розуміння політики та її складових – системний, функціональний, комунікативний, структурний тощо. В контексті демократичних цінностей політична культура розглядалася у працях

Токвіля А., Ролза Дж., Арона Р., Хайєка А., Ростуу Д. Цінні узагальнення щодо метаморфоз у змісті основних елементів суспільної культури в її політичному розрізі містяться в працях Белла Д. (ідея автономії політичної культури), Поппера К. (ідея „відкритого суспільства”), Дарендорфа Р. (концепція політичних суперництв та конфліктів), Хабермаса Ю. (концепція громадянського суспільства та синтезу демократії, розуму і моральності), Арндт Г. (теорія політичного тоталітаризму), Дворкіна Р. (проблема свободи політичної людини), Алмонда Г. і Верби С. (теорія громадянської культури).

Особливо актуальними є праці українських дослідників вітчизняної політичної культури, її сутності, проблемного поля, генези і специфіки формування – Бабкіна В., Кресіної І., Кураса І., Михальченка М., Сергієнка П., Скляра Л., Пойченка А.; традицій (спадкоємності) та інновацій (створення нових полі культурних артефактів) – Гудименка Д., Дяченка М., Зимовець Р. Значне методологічне навантаження несуть на собі дослідження національних особливостей політичної культури: Бабкіна О., Бобик В., Владинов Ю., Макаренко Є., Молчанов М., Римаренко Ю.

Зазначені праці містять чимало цінних узагальнень щодо специфіки політичної культури українського суспільства на історичному етапі становлення незалежної, суверенної, самодостатньої української держави. Разом з тим слід зауважити, що в них недостатньо розкрито своєрідність політичної культури як центру всього обширу політичного життя; її характеристика, як правило, „розчиняється” в загальній характеристиці політики і політичних процесів.

Мета даної статті – визначити паттерн актуальних напрямів у дослідженні тенденцій розвитку політичної культури як історико-культурного феномену.

„Олюднення” політичного життя, повернення політики до проблем „пересічного громадянина”, його духовних, естетичних, моральних запитів, гуманізація та етизація політичного процесу, надання деонтологічним цінностям (справедливість, порядність, честь, гідність, совість) їх належного статусу як у політичній свідомості, так і у практиці конкретної політики (сакральній, тендерній, демографічній, культурно-освітній) – завдання, що, безумовно, відносяться до актуалітетів сучасної теорії і практики культури взагалі.

Філософсько-світоглядний напрямок дослідження культури, якого дотримуються українські вчені В. Шинкарук, В. Іванов, М. Булетов, Є. Бистрицький, В. Малахов, В. Козловський та інші, розглядає культуру як особливу реальність людського буття – спосіб життєдіяльності людей. В ньому обґрунтовується природність і історичність культурного розвитку, виявляється

фундаментальний зв'язок культурної історії з особистим виміром життєдіяльності людей, з людським буттям як часом і простором культури [1].

За роки державної незалежності в Україні процес радикального перетворення політичних, економічних, ідейно-культурних підвалин суспільного життя супроводжувався станом шоку. В силу затяжного характеру і непослідовно здійснюваних реформ для великої кількості людей він змінився на не менш невтішний стан апатії, суцільного протесту (особливо яскраво це проявляється в абсентизмі – неучасті у виборах, референдумах тощо). Настрої розчарованості, незадоволення характерні і для тих, хто пов'язував одержання України суверенності із швидким відродженням національних культурних традицій, із створенням найсприятливіших умов для розквіту самобутньої української культури, в тому числі і в її політичних формах.

Особливості соціополітичного і духовно-культурного клімату в Україні пояснюються й тими негативними політичними технологіями, до яких протягом останнього десятиріччя „охоче” вдавалися практичні політики, діяльність яких не визначалася міркуваннями та настановами політичної культури і політичної етики: політичні маніпуляції, відвертий політичний популізм, нехтування реальних інтересів громадян тощо. Все це спричинило несхвальне ставлення до політики як до негативного явища, формувало неповагу до владних структур та державних і політичних лідерів; викликало прагнення маси людей дистанціюватися від власної держави, „самоусунутися” від політики.

На обставини політичного життя незалежної України та її народу істотно впливає і такий фактор, як не до кінця визначена державою самодостатність, нерозв'язана проблема геополітичного значення. Україні багато в чому типове лімітрофне (від грецьк. *limit* – кордон, межа і *tropos* – постачаючи) положення, „проміжне” існування, невизначеність у політично-культурних орієнтаціях глобального та євразійського виміру. Як зазначають українські вчені Михальченко М. І., Журавський В. С., Танчер В. В., Україна є лімітрофом у трьох значеннях – в економічному (дилема ринкового та планово керованого типу господарювання), політичному (проблема „визначального” стратегічного партнера), духовно-моральному (проблеми домінуючих ціннісних орієнтацій, мовна проблема тощо) [2].

Названі обставини дають підставу характеризувати стан політичного життя і його головного носія – політичної культури – як кризовий. Втім, за нашим переконанням, надмірний наголос на цій обставині, який переважає у

вітчизняній соціополітичній і політико-культурологічній літературі, недоречний. Адже кризово-визначена тональність наукових досліджень та аналогічної інформаційної „навантаженості” передач та публікацій засобів масової інформації поглиблює відповідне кризове світосприйняття масової свідомості. Але тільки усвідомлення власної причетності до подій політичного життя у політично-розвинутої і відповідальної особистості може викликати потребу в адаптації до соціополітичних реалій.

На думку українських вчених Безверхого В. Б. та Клиненка О. В., актуалітети політичної культури визначаються історичною традицією, що ґрунтується на державотворчому досвіді, основних етнічних культурних архетипах, національному характері; ступенем розуміння суспільних процесів народними масами, мірою їх участі у прийнятті політичних рішень; розумінням потреб суспільства політичною елітою, її знанням механізмів політичної влади, здатністю досягти і реалізувати владу [3, С. 122].

Комплексне дослідження політичної культури українського народу в історичному і соціокультурному аспектах, здійснене у руслі загальноцивілізаційних підходів, являє собою праця Л. П. Нагорної „Політична культура українського народу: історична перспектива і сучасні реалії” [4]. У дослідженні авторка зосереджує увагу на причинах і проявах фрагментованості політичної культури українського народу, „больових точках” у політичній поведінці, факторах конфліктогенності. Книга написана в руслі американської традиції аналізу ідентичностей і політичних культур і не є суто історичним дослідженням, включаючи багато роздумів та емоцій науковця.

Монографія А. Д. Пахарєва „Політичне лідерство і лідери” присвячена аналізу феномену політичного лідерства і владного панування у суспільно-політичному житті, виявляються причини, джерела, спільні та особливі риси тенденції формування і становлення політичного лідерства у пострадянському просторі в умовах трансформації політичних систем у країнах СНД [5].

Зрозуміло, що аналіз проблем формування сучасної політичної культури України, специфічних особливостей становлення і розвитку української політичної еліти не надає оптимізму, однак те, що ці процеси вільно обговорюються, що постійно поглиблюється рівень об’єктивно-наукового розгляду “закритих” з причин їх складності проблем, дозволяє сподіватися на прогрес в розумінні їх значущості, на можливості

вироблення механізмів ефективного впливу нових концептуальних підходів на свідомість представників сучасної політичної еліти.

Наукова методологія аналізу феномену політичної культури в її українському варіанті передбачає не просто констатацію її кризових ознак і проявів. З'ясування актуалітетів праксеологічного характеру політичної культури надасть можливість конституціювання суспільно-політичних програм подолання її кризовогенних чинників як культурологічних настанов. Це може стимулювати перехід політичного життя в режим установленого функціонування згідно з критеріями сучасної політичної культури.

Отже, зазначені методологічні акценти зумовлюють відбір головних сюжетів дослідницького дискурсу, які на, нашу думку, є опорними в аспекті з'ясування стану політичної культури українського сьогодення та основних тенденцій її поступу.

Дослідження проблеми політичної культури сучасного українського суспільства, визначення основних векторів її розвитку має не тільки теоретично, але й практично сприяти процесам вдосконалення, реконструкції і оновлення не лише сфери політичного життя, але й всієї системи соціальних структур та інститутів, адже науково виважений цілеспрямований політичний вплив (управління, координування, узгодження) – один із вирішальних чинників розв'язання економічних, соціокультурних і гуманітарних суспільних завдань.

Використана література:

1. Бытие человека в культуре (опыт аналогичного подхода) // Быстрицкий Е.К., Козловский В.П., Пролеев С.В., Малахов В.А.: Отв. Ред. Е.К. Быстрицкий. АН Украины. Ин-т философии. – К.: Наукова думка, 1992.
2. Михальченко М.І., Журавський В.С., Танчер В.В. Соціально-політична трансформація України: реальність, міфологеми, проблеми вибору. – К., 1991.
3. Безверхий В.Б., Клиненко О.В. Політична культура українського народу: з історії в сучасність // Національна культура в сучасній Україні (гол. ред. Колегії І.Ф. Курас). – К.: Асоціація “Україно”, 1995.
4. Нагорна Л.П. Політична культура українського народу: історична ретроспектива і сучасні реалії. – К.: Стилос, 1998.
5. Пахарев А.Д. Политическое лидерство и лидеры: Монографія. – К.: Знание Украины, 2001.

Аннотация

В статье рассматривается проблема необходимости методологических акцентов в исследовании состояния и развития политической культуры в Украине, которые имеют не только теоретическое, но и практическое значение в стимулировании процессов совершенствования, реконструкции и обновления политической жизни в Украине.